

Lesontwerp 9. Examen voorbereiding maatschappijwetenschappen

Ontwikkelaar	Gianna Troiani & Henri Boer
School	Cartesius Lyceum, Amsterdam
Vak	Maatschappijwetenschappen
Groep	5 havo/ 6 vwo
Genre	argumenteren, verklaren, vergelijken

Doel

Bij het examenvak maatschappijwetenschappen zijn verklaren, vergelijken en argumenteren belangrijke leeractiviteiten die de examenkandidaten moeten beheersen voor het succesvol afronden van het examenjaar. Het vak bevat veel kennis die de kandidaten paraat moeten hebben, maar de vaardigheden zijn minstens zo belangrijk. Een voorbeeld van een vraag uit het examen VWO in 2013:

Leg uit dat voor de redactie van De Telegraaf andere selectiecriteria van het nieuws een rol spelen dan voor de redactie van NRC Handelsblad. Betrek in je antwoord de verschillen tussen populaire kranten en kwaliteitskranten. (examenblad.nl, 2013)

Bij deze vraag hebben leerlingen kennis nodig over de begrippen selectiecriteria en populaire kranten/kwaliteitskranten, maar voor het reproduceren van de kennis alleen zijn er geen punten te behalen. De vraag vereist dat de leerlingen uitleggen, hun uitleg beargumenteren en in de uitleg tevens een vergelijking maken. Het herkennen van de leeractiviteiten, het doorzien van de lagen in de vraag en het helder en volledig op papier krijgen van uitleg, argument en vergelijking zijn cruciale vaardigheden voor de kandidaten.

Eerdere waarneming in de lespraktijk en beoordeling van de eindexamens wijst uit dat de examenkandidaten, zowel uit 5 Havo als 6 VWO, deze vaardigheden onvoldoende beheersen. De hier beschreven lessenserie is erop gericht zowel de leesvaardigheid van examenvragen (het herkennen van verschillende leeractiviteiten in gelaagde vragen) als de schrijfvaardigheid (het volledig maar to-the-point kunnen beantwoorden van verschillende type vragen) van de

examenkandidaten te trainen en daardoor de resultaten van de kandidaten op het examen maatschappijwetenschappen te verbeteren.

Centraal in deze lessen staat een tool, in de vorm van een stappenplan. De kandidaten zullen door middel van deze tool weten/ervaren hoe te antwoorden op een vraag die een vergelijking, argumentatie en/of verklaring vereist. De tool bestaat uit drie delen, voor elke vaardigheid één deel. Er is daarbij zowel aandacht voor het lezen van examenvragen (toegespitst op het herkennen van het type examenvragen, van signaalwoorden en van de gelaagdheid in een examenvraag), als op de beantwoording van de examenvragen.

In de lessenserie zal op verschillende manieren gewerkt worden met de tool. De volgende uitgangspunten staan hierbij centraal: strategie instructie (met name modelleren) interactie (peerfeedback, samen schrijven) Daarnaast wordt er expliciet gewerkt aan het (meta-cognitief) bewustzijn van leerlingen hoe ze examenvragen aanpakken en hoe ze dit nog beter kunnen doen. Het doel is dat kandidaten aan het einde van de lessenserie de tool begrijpen, kunnen aanwenden en zelfstandig kunnen toepassen tijdens het lezen en beantwoorden van examenvragen.

Beschrijving

De lessenserie bestaat uit vier lessen van een uur en is zowel voor 5 Havo als 6 Vwo in opzet dezelfde. De voorbeeldvragen die gebruikt worden zijn echter verschillend.

Les 1

De eerste les is gericht er op gericht de kandidaten bewust te maken van welke strategie ze hanteren bij het maken van examenopgaven. De les start met het maken van een examenopgave door de kandidaten. Vervolgens noteren ze welke stappen ze zetten om een examenvraag te beantwoorden aan de hand van een aantal vragen. Hierdoor worden ze zich bewust of ze een bepaalde strategie gebruiken en hoe die er uit ziet. Bovendien geeft het de docent inzicht in de beginsituatie van de kandidaten. Aan de hand van het stappenplan evalueren ze hun

eigen strategie. Doel is dat de kandidaten zicht krijgen op de vraag of de door hun gebruikte strategie effectief is of niet en hoe ze hun aanpak kunnen verbeteren.

Les 2

Deze les is gericht op het herkennen van de verschillende denkvaardigheden in examenopgaven en het correct gebruiken van bronmateriaal. De docent legt uit aan de hand van een PowerPoint wat de denkvaardigheden zijn. Vervolgens gaan de kandidaten hier zelf mee aan de slag en arceren zij de verschillende denkvaardigheden in een vraag.

Les 3

In deze les gaan de kandidaten aan de slag met het antwoordstructuren op vergelijkende, verklarende en argumentatieve vragen. In drietallen inventariseren ze hoe een goede verklaring, vergelijking, argumentatie er bij maatschappijwetenschappen uitziet en noteren ze voor elk een handvat door de volgende zin af te maken: "Een goede verklaring/vergelijking/beredenering in het vak maatschappijwetenschappen.....".

Hierbij is ook aandacht voor specifieke woorden en zinsdelen die gebruikt kunnen worden bij deze type vragen. Kandidaten inventariseren eerst zelf deze woorden/zinsdelen en vergelijken dit met de lijst die de docent heeft gemaakt en vullen deze indien nodig aan.

Kandidaten gaan vervolgens zelf hardop denkend een examenvraag beantwoorden. Een medeleerling checkt of alle stappen gevolgd worden en of het antwoord voldoet.

Les 4

Deze les start met het terugkijken naar de geformuleerde strategie uit les 1. Vervolgens maken ze individueel een examenopgave volgens de door hun beschreven strategie uit les 1. Ze vergelijken hun antwoorden in duo's. Daarna gaan ze eerst individueel hun antwoord herschrijven en vervolgens vergelijken ze dat weer in duo's en formuleren ze ten slotte samen een antwoord. Ze maken hierbij gebruik van het stappenplan uit de vorige lessen. Vervolgens beoordelen en beslissen de kandidaten welke principes zij gaan

gebruiken in het antwoorden op examenopgaven. Kandidaten schrijven voor zichzelf aan de hand van voorgaande opdracht een nieuwe, eigen strategie om examenopgaven te beantwoorden.

Ervaringen docenten

Havo. De leerlingen vonden het over het algemeen een nuttige lessenserie. Ze kregen meer inzicht in de opbouw van de examenvragen en hoe ze signaalwoorden konden ontdekken. Hierdoor konden ze ook gericht antwoorden geven. Sommige leerlingen vonden het in het begin wel verwarrend. Het abstractieniveau van de lessen was wel aan de hoge kant. Daarnaast zou ik het modellen de volgende keer uitgebreider naar voren laten komen.

Vwo. De lessenserie werd goed ontvangen, begrepen en opgepikt. Het was prettig om met leerlingen te werken aan strategieën in plaats van alleen aan leerstof. Het bood de leerlingen zekerheid richting het Centraal Examen. Het slagingspercentage bij het CE was 100% en de gedachten van de leerlingen leken daadwerkelijk beter op papier gezet te zijn.

De lessen, met name de vele denkstapjes en de voorbeelden werden door de leerlingen soms op Havniveau ervaren. Een volgende keer zou ik dan ook een aantal stappen in de oefening samen willen voegen, qua oefening de pittigere vraagstellingen er uit willen pakken en daar sneller mee aan de slag gaan.

Uitkomsten onderzoek

Aan dit onderzoek deden een 5 Havo en 6 Vwo klas mee. Omdat de interventie gelijk was en de klassen klein, zijn deze groepen voor de analyses samengevoegd. In totaal bestond de onderzoeksgroep uit 34 leerlingen. Door uitval zijn er 20 leerlingen in de analyses opgenomen. Er was geen controlegroep. In de metingen stonden de genres vergelijken en verklaren centraal.

Kennis over schrijven, schrijfstijl en zelfvertrouwen

In vergelijking tot de voormeting gaven de leerlingen op de nameting meer procesadviezen en minder productadviezen. Dit wijst op een verschuiving in focus van de leerlingen van het product naar het proces. Het totaal aantal adviezen verschilt niet tussen de voor- en de nameting.

Voor de schrijfstijlen plannen en reviseren werden geen verschillen tussen de voor- en nameting gevonden. Voor zelfvertrouwen met betrekking tot schrijven algemeen en schrijven voor het genre verklaren zijn er geen verschillen gevonden, maar wel voor het zelfvertrouwen in het schrijven van vergelijkingen. Dit ging omhoog.

Kwaliteit van de teksten

De totaalscore voor de vergelijkende teksten is bij de nameting significant beter ten opzichte van de voormeting. Hoewel net niet significant, is de gemiddelde score op vergelijken-vakspecifiek hoger op de nameting. Ook de score schrijven algemeen is hoger op de nameting, zij het ook hier net niet significant. Voor verklaren zijn geen verschillen gevonden tussen de voor- en nameting.

Schrijfproces

De analyses van het schrijfproces laten zien dat in vergelijking tot de voormeting, leerlingen tijdens de nameting kortere teksten zijn gaan schrijven. Ook het totaal aantal woorden geschreven tijdens het hele schrijfproces is lager bij de nameting. Er zijn geen verschillen gevonden voor het aantal pauzes.

Conclusie en discussie

Deze examentraining maatschappijwetenschappen voor havo en vwo leerlingen laat zien dat leerlingen beter zijn geworden in het schrijven van vergelijkingen. Er is geen verbetering te zien voor het genre verklaren, mogelijk door de complexiteit van dit genre. Uit de analyses van het schrijfproces blijkt dat leerlingen kortere teksten zijn gaan schrijven en ook gedurende het hele proces minder schrijven. Dit zou er op kunnen wijzen dat leerlingen meer gericht zijn gaan formuleren (in plaats van lange teksten schrijven waarin alle kennis genoteerd wordt zonder een gestructureerd antwoord op de vraag te geven). Ten aanzien van de kennis van schrijven is de aandacht van de leerlingen verschoven van product naar proces. Dit is verklaarbaar gezien de

procesgerichte lessen die hebben plaatsgevonden. Wel dient bij deze conclusies rekening gehouden te worden met het feit dat het om een kleine groep gaat en om havo en vwo leerlingen samen.